

УДК 821.134.2(72)-311.6.091)

РИТМ РЕВОЛЮЦІЙНОГО РУХУ У РОМАНАХ ПРО РЕВОЛЮЦІЮ (М. АСУЕЛА «ТІ, ХТО ЗНИЗУ», І. БАБЕЛЬ «КІНАРМІЯ», О. СЕРАФИМОВИЧ «ЗАЛІЗНИЙ ПОТІК»)

Юлія Садовська

ORCID ID: 0000-0002-4913-6158

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Французький бульвар, 24/26, Одеса, Україна 65058

sadovska1julia@gmail.com

У статті порівняно твори М. Асуели «Ті, хто знизу», І. Бабеля «Кінармія» та О. Серафимовича «Залізний потік», об'єднаних концептуальною близькістю у відтворенні революційного руху. Досліджено соціально-психологічні механізми створення стихійного масового потоку під час революції. Увагу приділено «циркулярній реакції», що призводить до ситуаційного стирання індивідуальних відмінностей і перетворення особистостей у масу.

Модель поведінки людини в революційному русі можна тлумачити як раціональну реакцію на ірраціональні соціальні обставини: негативні структурні зміни у суспільстві створюють основу для революційних настроїв, які сприймаються як відповідь на соціальні негаразди. Практичним виявом такого стану є стихійна масова поведінка.

Стихія заразлива, тому вплив масової свідомості уможливорює безкарну демонстрацію особливого емоційного підйому. Напруга, що зростає у процесі «емоційного кружляння», призводить до насильницьких дій. Такий рух зазвичай відображено ритмом маршу, нестинним масовим потоком, відгомонами пострілів, криків і кривавими сутичками. Письменники підкреслюють грандіозні масштаби цього явища, його нездоланну силу.

Сюжет кожного з названих творів заснований на зображенні одного або декількох епізодів революції й породженого нею руху, що тлумачиться амбівалентно: як піднесений порив, так і руйнівний бунт.

У романах про революцію активно використано фактографічний та нарисово-художній матеріал; автори надають перевагу фрагментації, яка не передбачає цілісного за сюжетними, стильовими та іншими параметрами тексту. Таку мозаїчність доцільно пояснити зображенням революції у русі, який невпинно дрібниться.

Зображення дійсності у вище названих художніх творах доводить: потрапивши під вплив революційних ідей, що репрезентують швидше «розумовий настрій», ніж ясну і логічну теорію, маси надихаються на повстання і протести в формі стихійного та руйнівного пориву.

Ключові слова: революція; стихійний рух; емоційне напруження; маса; ритм.

У світлі сучасних подій стає очевидним, що література, яка відбиває революційний порив, знову є **актуальною** — тяжіння до значних суспільних трансформацій стало частиною нашого буття. Саме тому революційна тема, осмислена М. Асуелою («Ті, хто знизу»), І. Бабелем («Кінармія»), О. Серафимовичем («Залізний потік»), заслуговує на увагу і сучасне коментування.

Творчості М. Асуели свої праці присвятили В. Кутейщикова [4], І. Винниченко [2], J. G. Peters [16], S. Robe [17] та ін. Означена тема досліджується сучасними науковцями (М. Abeyta [11], R. Cantú [12], S. Daydítolson [14], M. Parra [15], J. Zimmer [18]) у руслі компаративістики в межах мексиканської культури.

Компаративний вектор нашого дослідження проявляється в застосуванні концептуальних засад порівняльного літературознавства при аналізі роману М. Асуели «Ті, хто знизу» в контексті творчих здобутків І. Бабеля («Кінармія») і О. Серафимовича («Залізний потік»). В аспекті заявленої проблеми потрібно враховувати як концептуальну близькість, так і національну специфіку опису революційних подій. Література цього періоду відтворює дійсність крізь призму суб'єктивного сприйняття письменників.

Твори М. Асуели, І. Бабеля, О. Серафимовича, обрані для аналізу, повною мірою відбивають національне бачення проблеми революційного руху та впливу революційного синдрому на психологію індивіда і маси. Зіставлення близьких за тематикою, але різних за її ментальним сприйняттям творів про події й наслідки революційної доби, безумовно, дає підставу для широких узагальнень. Тобто паралельний аналіз зображення руху в «романах про революцію» формує *завдання* дослідження.

Унаслідок відсутності точного визначення поняття «революція» досить поширеною тенденцією останнього часу стало уникнення теоретизування з приводу поняття. Тепер віддають перевагу низці синонімічних словотворень — наприклад «революційний рух», «революційні війни», «революційні перетворення». Але все одно складно втекти від давно відомої етимології (*революція* — від латинського *colovорот, переворот*), що демонструє сенс подій.

При переході в розряд термінів слово «революція» зазнало змістових змін: від середньовічного визначення «обороту небесних тіл» до безлічі сучасних визначень, найбільш лаконічним, але співвідносним з ним вважаємо «несподівану зміну, або поворот у формі правління» [10]. Звернемо увагу й на визначення, яке запропонував А. Камю в праці «Людина, що бунтує» [4]. Філософ і письменник сприймає революцію як ідею вічного (кругового, циклічного) повторення історії.

Безпосередній стосунок до ритму революційного руху має метафорика потяга. Революція як «локомотив історії» найчастіше виступає передвісником кращого майбутнього (подорож на потягу, що мчить вперед і стирає класові відмінності). З іншого боку, цей рух дає можливість «споглядання» і наближення до утопії. У ньому завжди залучені господарі локомотива — маси, а інтелігенція й носії індивідуальної свідомості стають їхніми супутниками.

Серед соціально-психологічних механізмів, що сприяють виникненню і розвитку революційного руху, одним з найважливіших є так звана *циркулярна реакція*, що приводить до ситуаційного стирання індивідуальних відмінностей і перетворення особистостей у стихійний масовий потік [7, 246].

Певна емоція, підхоплена багатьма послідовниками, зазвичай повертається до перших носіїв ідеї — так формується рух із траєкторією кола. І при включенні в спільноту все нових її членів емоція буде кожного разу «відтворюватися» заново. Тим самим забезпечується своєрідне «емоційне кружляння» [7, 247] цього психофізичного стану. Його суть проста: у стихійно створеній спільноті емоція, неодноразово повторюючись, посилює сама себе (це може бути як емоція масового пориву рухатися до гідного майбутнього

(О. Серафимович «Залізний потік»), так і емоція насильства, жорстокості, мародерства (М. Асуела «Ті, хто знизу», І. Бабель «Кінармія»).

Такий прояв масової свідомості значною мірою виступає ознакою тимчасового стихійного варіанта розвитку подій. До того ж масова свідомість — «багат шарове, багатосекційне явище» [3, 156], це та реальна сила, яка спонукає людей до активної, але стихійної, недостатньо усвідомленої діяльності.

Соціолог С. Сигеле ще на межі XIX–XX ст. стверджував, що в натовпі всі політико-психологічні процеси підпорядковані передусім «впливу кількості людей, яка розбурхує пристрасті і змушує індивіда наслідувати свого сусіда» [9, 62].

Такий стан емоційної напруги спонукає маси до руху. У процесі ж «емоційного кружляння» і «циркулярної реакції» напруга зростає, у підсумку це неодмінно веде до вибуху, найчастіше — насильницького гатунку. Дослідник В. Неміровський стверджує, що революційна («магічна») свідомість виражена жагою зрівняльної справедливості, заздрістю до заможних, низькою цінністю людського життя, комплексом жертви, вирішенням складних суспільних проблем найпростішим способом — «відібрати й розділити все» [6, 16–17].

Модель поведінки людини в революційному русі можна трактувати як раціональну реакцію на ірраціональні соціальні обставини: негативні структурні зміни в суспільстві створюють основу для революційної поведінки, яка сприймається як відповідь на соціальні негаразди.

Дієвим і наочним проявом такого стану є стихійна масова поведінка, супроводжувана агресивним настроєм у періоди війн і революцій. Стихія заразлива, підвищено емоційна, тому вплив масової свідомості, що дозволяє безкарно демонструвати особливий емоційний підйом, привабливий для багатьох. Маса знищує групові відмінності між людьми, трансформує індивідуальну психіку, підпорядковуючи собі індивідуальну свідомість. Однак маса не тільки «забирає» щось в індивіда — вона надає йому нових якостей, наприклад почуття нездоланної могутності, позбавлення відповідальності, безкарності, піддатливості впливу.

Саме такі соціально-психологічні механізми сприяють створенню стихійного масового потоку в революції. Такий рух зазвичай позначається ритмом маршу, стихійним, неспинним масовим потоком, відгомонами пострілів, криків і кривавими сутичками.

Отже, юрба, потік, рух є одними з ключових складників поняття «революція». У творах про революційні події ці поняття використовуються як уособлення образу і ритму боротьби.

Звернімося до конкретних прикладів. Враховуючи національну специфіку мексиканської та російської літератури, визначимо істотні «точки дотику» в зображенні руху революції М. Асуелою, І. Бабелем і О. Серафимовичем.

Мексиканець М. Асуела вперше в літературі свого континенту зображує масовий народний рух: його роман «Ті, хто знизу» — це оповідь про стихійну боротьбу одного із загонів революції. Характер оповіді зближує роман з народними мексиканськими піснями «корридо»: автор показує ентузіазм,

могутність, силу народної маси, яку важко зупинити в її русі. Динамізм посилюється і тим, що в книзі майже відсутні описи навколишніх обставин: загін живе за своїм статутом, інші мають просто підкоритися революційній масі: «*En la lejanía, de entre un cónico hacinamiento de cañas y paja podrida, salieron, unos tras otros, muchos hombres de pechos y piernas desnudos, oscuros y repulidos como viejos bronce. Vinieron presurosos al encuentro...*» («На відстані, з груди тростини і гнилої соломи, з'являлися один за одним босі, оголені чоловіки, їхні темні тіла здавалися вилитими з бронзи, що почорніла від часу. Вони швидко йшли назустріч...») (переклад наш. — Ю. С.) [13, 17].

До того ж автор не уповільнює розповіді своїми роздумами й оцінками. Загалом у романі немає жодної статичної замальовки чи поширеного монологу — у сюжеті стикаються протидіючі сили й на цій основі виявляються суперечливі характери. Усі епізоди починаються несподівано, ніби раптово і так само раптово обриваються. Логіка подій вибухова, зовні непослідовна. Темп оповіді, швидка зміна епізодів відсилають читача до художніх засобів кінематографа. Письменник немовби вихоплює з життя найдинамічніші, графічно виразні кадри та подає їх широким планом.

Роман М. Асуели «Ті, хто знизу» — це класичний зразок мексиканського «роману про революцію», який зобразив і могутній розмах селянського руху, і його неминучі слабкості. Він і справді висловив як пафос революції, так і гірке розчарування в її результатах.

Рушійною силою мексиканського варіанта боротьби стали наймити, дрібні землевласники, частина інтелігенції — то були прошарки суспільства, яким уперше випала нагода взяти безпосередню участь у житті своєї країни. Окремі персонажі роману М. Асуели, селяни-бунтівники, позначені індивідуальними характеристиками. Але в сукупності з «багатьма» вони формують особливу масу, бо окремі персонажі повністю не розчиняються в натовпі. Фактично, твір М. Асуели ілюструє важливу рису революційної доби: грані між особистостями стираються тоді, коли революційний порив домінує над усім. На думку В. Кутейщикової, такий підхід до зображення революції і виокремлює М. Асуелу з-поміж інших мексиканських письменників [5, 133].

М. Асуела захоплюється ритмом боротьби, але він же і доводить, що перший успіх бунтарської стихії розвіюється невдачами. Некерована народна стихія здатна зносити з землі усе живе, але не здатна вибудувувати нову землю й нове суспільство.

Тверезий реалізм у змалюванні народної стихії, напружений динамізм дії, заснований на лаконічних, виразних деталях, — усі ці новаторські риси мексиканської прози зробили твори М. Асуели явищем значущим у світовому літературному річищі. Зазначимо, що цей автор, відтворюючи стихійний потік революційних мас, близький до таких російських письменників, як І. Бабель та О. Серафимович.

«Кінармія» Бабеля дуже схожа за тематикою (революція, фронт, стихійний бунт і потік), а також художнім новаторством. Самі оповідання, що увійшли до названої збірки, представляли революційну стихію подібною до мексиканської епопеї руху. Як писав М. Асуела, їх історія зазнала впливу «злободенного

танцю правди і неправди», переплетення піднесеного і низького, тобто всього того, що сформувало художній світ «Кінармії».

Обом письменникам імпонує форма твору, у якому поєднуються окремі сцени, епізоди, замальовки: вони створюють відчуття нестримності революційного руху та його плинності.

Звернімося до «Кінармії». Ці новели — фрагменти, епізоди, у яких героїчне зображення людей поєднується з буднями важкої війни. Сцени насильства, жорстокості, люті, помсти перемежуються зі змалюванням мужності, відваги, вірності революційній справі. У своїй калейдоскопічній сукупності ці епізоди створюють відчуття нестримного революційного потоку.

Сам автор у своєму щоденнику підкреслював, що головне у «Кінармії» — «будьонівці, коні, пересування і війна»; для нього революція та революційна дійсність — це запекла, кривава, жорстока боротьба. Виникнення й формування революційного потоку завжди пов'язане з внутрішніми кризовими процесами в соціумі, що, своєю чергою, визначає ідеологему революції. Разом з руйнуванням старого ладу руйнуються й непохитні цінності морального та громадського порядку. І тоді, на якийсь час, визначальними стають глибинні почуття, близькі до тваринних інстинктів, наприклад жах та ейфорія, під впливом яких руйнується «все». Страшні, лихі події «Кінармії» знайшли свій відбиток у зображенні насильства, порубаних тіл, потоків крові. Бабель не романтизує війни, він відкидає зайві ілюзії. Письменник пише: «*Революция не может не стрелять, потому что она — революция*» («Революція не може не стріляти, тому що вона — революція») (переклад наш. — Ю. С.) [1, 35].

У «Кінармії» все надмірно, усе масштабно: «незабутня атака», «незліченні зграї», «неосяжний достаток». Іноді оповідь Бабеля набуває декламації, і тут на перший план виходять стрімкий потік подій, гучний цокіт копит, який супроводжує рух кавалерії. Неминучі криваві ріки та залишки порошу в повітрі створюють примарну дійсність, у якій боєць Першої Кінної армії зливається в єдине ціле зі своїм конем, і цей образ розчиняється в масі.

Гостросюжетна, динамічна оповідь Бабеля переривається позасюжетними мініатюрами, які мають розрядити напругу революційної дії. Цього немає в Асуели й Серафимовича: зображуючи революцію в русі, вони тяжіють до панорамного і дещо піднесеного відтворення подій.

Так, у романі М. Асуели «Ті, хто знизу» загін повстанців (колишніх селян) рухається як нескінченний потік: «*Lo necesario es caminar, caminar siempre, no estacionarse jamás; ser dueños del valle, de las planicies, de la sierra y de todo lo que la vista abarca*» («Головне — йти, йти завжди й ніде не зупинятися надовго; бути господарями луку, долини, сьери — всього, що здатний охопити погляд») (переклад наш. — Ю. С.) [13, 123]. Цей повторюваний мотив, реалізований у зображенні пагорбів і гір, — художній образ зачарованого кола обставин, того історичного лабіринту, з якого намагається вийти повсталий народ. Завдяки такій оповіді вимальовується картина могутньої бунтарської стихії, що виринула з народних глибин. Бунтівний загін сприймається частиною маси, яку згуртували ненависть до гнобителів, рабська доля і безвихідь.

У «Залізному потоці» О. Серафимовича вояки, які ще вчора також були селянами, йдуть із сім'ями, домашнім скарбом і возами. Сприймаючи революцію тільки позитивно, О. Серафимович підносить роль народу, показує його не стільки руйнівною, скільки рушійною силою історії. Він доводить, що маси наділені унікальними рисами, націленими на перетворення й оновлення життя. Але за своєю суттю цей зовні організований загін такий же, як натовп М. Асуели: *«толпа расступалась, потом свертывалась и текла бесконечным потоком»* («натовп розступався, потім згортався і тік нескінченим потоком») (переклад наш. — Ю. С.) [8, 12]. У «Залізному потоці» масова свідомість також позбавлена тверезої логіки й приречена тільки на короткочасний порив.

У досліджуваних романах масштаб і характер зображення підпорядковані вимогам монументальності. *«Величезний небачений вулик»*, *«ярмарок»*, *«табір переселенців»*, *«людське море»*, *«людський клубок»*, *«нескінченна жива змія»*, *«чорний людський потік»* заявляє про свою присутність *«лісом рук»*, кричить, волає, його ритм — це гам і шум багатоголосся.

В обох романах мова йде не лише про зовнішню динаміку руху, а й про динаміку внутрішню (духовне зростання народу). Письменники акцентують увагу на зламі свідомості й набутті нового світобачення: *«голодные, нагие, босые, без каких-либо средств к существованию...»* («Залізний потік») («голодні, голі, босі, без матеріальних засобів до існування...») (переклад наш. — Ю. С.) [8, 158]; *«...la turba desenfrenada de hombres requeta, migrientos y casi desnudos, cubierta la cabeza con sombreros de palma»* («Ті, хто знизу») («...безладний натовп обірваних, брудних, напівголих людей у солом'яних капелюхах») (переклад наш. — Ю. С.) [13, 61]. На думку письменників, саме такий людський натовп стає рушійною, але й трагічною силою революції.

Для зображення стихійності мас автори обирають близькі та дуже характерні ознаки революційного буття. Читач спостерігає мітинги, походи, бої і таким чином бачить найхарактерніші прояви стихійного бунтарства, несвідомого пориву й анархізму. Психологічно за зовнішньою стихійною агресією, за руйнівним поривом завжди стоїть агресія внутрішня — емоційний стан, що виникає як реакція на переживання, нездоланність якихось бар'єрів або недоступність чогось дуже бажаного. Мародерство тих, «хто знизу», у творі М. Асуели спочатку можна пояснити ненавистю до гнобителів, але потім — і ситуацією легкої наживи. Це приводить людей до знищення предметів мистецтва, що вже є показником варварства. Залізний потік, людське море О. Серафимовича теж грабує місто в пошуках їжі, але при цьому «загрібає» все, що може понести: одяг, ліки, боєприпаси. «Кінармійці» І. Бабеля наповнені ейфорією революційного руху; їхня жорстокість, що проявляється в численних вбивствах, частіше невинна, ніж закономірна. І якщо М. Асуела пояснює провину мексиканського загону реакцією на голодне й принижене минуле, то О. Серафимович та І. Бабель звертають увагу на мить вседозволеності й безкарності. Тобто в зазначених творах загальний порив часто супроводжується безглуздим руйнуванням і жорстокістю. У цьому загальному варварстві, у пограбуваннях, убивствах автори творів убачають трагічну приреченість стихії.

Малюючи сцени руху маси, письменники прагнуть підкреслити його грандіозні масштаби, його нездоланну силу. Але, хоч і звеличуючи масовий порив до нового майбутнього, мексиканський і російські письменники все ж таки продемонстрували, що великі людські угруповання, об'єднані ідеєю пориву і прориву, не здатні зорганізуватися, їхня «висока ідея» врешті-решт реалізується безпорадністю, імпульсивністю, невмінням створювати.

Зображення революційної дійсності в цих трьох художніх творах доводить: маси, що потрапляють під вплив революційних ідей, які являють собою радше «розумовий настрій», ніж ясну і логічну теорію, надихаються на повстання та протести у формі стихійного й руйнівного пориву.

Підсумовуючи, зазначимо таке. Революційний порив, відображений у різних національних культурах — у нашому випадку в мексиканській і російській літературах, — робить обов'язковим звернення до компаративізму.

Сюжет кожного з названих творів заснований на зображенні одного або декількох епізодів революції й породженої нею дійсності. У них активно використовується фактографічний і нарисово-художній матеріал; автори віддають перевагу фрагментації, яка не передбачає цілісності. Мозаїчність текстів пояснюється, по-перше, зображенням революції в русі; а по-друге, неоднозначним сприйняттям подій, коли разом співіснують і піднесений порив, і руйнівний бунт.

Загальна теорія масової та індивідуальної свідомості в ситуації «зламу» усталених уявлень про світ дає змогу конкретизувати зміни психічних станів людей, які зазнали впливу революції. Виявилось, що масова свідомість у переламні моменти історії незмінно трансформується в емоційно-афективний стан. Індивід, який долучився до маси, піддається її потужному впливу; він емоційно афективний, він може як діяти в ім'я «торжества ідеї», так і піддаватися почуттю руйнування та безкарності.

У процесі «емоційного кружляння» і «циркулярної реакції» напруга зростає. Та чи інша емоція, неодноразово повторюючись, посилює сама себе: це може бути як емоція масового пориву рухатися до гідного майбутнього (О. Серафимович «Залізний потік»), так і емоція насильства, жорстокості, мародерства (М. Асуела «Ті, хто знизу», І. Бабель «Кінармія»).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабель І. Конармія : збірник / Ісаак Бабель. – Санкт-Петербург : Азбука ; Азбука-Аттикус, 2013. – 288 с.
2. Винниченко І. М. Асуэла. Мексиканская революция и литературный процесс / Ирина Винниченко. – Москва : Наука, 1972. – 123 с.
3. Грушин Б. Массовое сознание: Опыт определения и проблемы исследования / Борис Грушин. – Москва : Политиздат, 1987. – 368 с.
4. Камю А. Бунтующий человек / Альбер Камю. – Москва : Политиздат, 1990. – 415 с.
5. Кутейщикова В. Мексиканский роман. Формирование. Своеобразие. Современный этап / Вера Кутейщикова. – Москва : Наука, 1971. – 333 с.
6. Немировский В. Массовое сознание и бессознательное как объект постнеклассической социологии / В. Г. Немировский // Социс: Социологические исследования. – 2006. – № 2. – С. 13–19.

7. Ольшанский Д. Основы политической психологии / Дмитрий Ольшанский. – Екатеринбург : Деловая книга, 2001. – 496 с.
8. Серафимович А. Железный поток : роман; рассказы / Александр Серафимович. – Москва : Художественная литература, 1986. – 380 с.
9. Сигеле С. Преступная толпа. Опыт коллективной психологии / Сципион Сигеле. – Москва : Академический Проект, 2011. – 128 с.
10. Социологический словарь / под. ред. Н. Аберкромби, С. Хилл, Б. Тернер. – Москва : Экономика, 2004. – 620 с.
11. Abeyta M. The «Man-Beast» and the Jaguar: Mariano Azuela and Martín Luis Guzmán on Pancho Villa as the Sovereign Beast in «El águila y la serpiente» / M. Abeyta // Equestrian Rebels: Critical Perspectives on Mariano Azuela and the Novel of the Mexican Revolution. – Cambridge Scholars Publishing, 2016. – P. 100–124.
12. Cantú R. Introduction to a book of essays on Mexican novelists Mariano Azuela and José Rubén Romero / R. Cantú. – Mexico : El Colegio de Michoacán, 2005. – P. 11–18.
13. Azuela M. Los de abajo / Mariano Azuela. – New York : Penguin Books, 1997. – 144 p.
14. Daydí-Tolson S. Race and Social Class in Azuela's Characterization of the «Bandido» / S. Daydí-Tolson // Bilingual Review. – Vol. 29. – Issue 2/3. USA : Bilingual Review Press, 2008. – P. 75–80.
15. Parra M. Mariano Azuela «The Underdogs». Afterword by Max Parra. – New York : Signet Classic, 2008. – 208 p.
16. Peters J. G. Mirrors and money: constructing and de-constructing revolution in Mariano Azuela's «Los de abajo» and Joseph Conrad's «Nostromo» / John G. Peters // Yearbook of Conrad Studies. – Vol. IV. – Poland : Jagiellonian University, 2009. – P. 133–155.
17. Robe S. Azuela and the Mexican Underdogs / Stanley Robe. – Los Angeles : University of California press, 1979. – 254 p.
18. Zimmer J. Jean-Luc Nancy's Mythical Community in Mariano Azuela's «Los de abajo» and Carlos Fuentes «Gringo Viejo» / J. Zimmer // Equestrian Rebels: Critical Perspectives on Mariano Azuela and the Novel of the Mexican Revolution. – Cambridge Scholars Publishing, 2016. – P. 154–173.

Стаття надійшла до редакції 29.06.2018.

RHYTHM OF REVOLUTIONARY MOVEMENT IN REVOLUTIONARY WORKS (M. AZUELA “THE UNDERDOGS”, I. BABEL “RED CAVALRY”, “O. SERAFYMOVYCH “IRON FLOOD”)

Yuliia Sadovska

The research is devoted to the investigation of revolutionary movement's rhythm. It compares literary objects (M. Azuela “The Underdogs”, I. Babel “Red Cavalry”, O. Serafymovych “Iron Flood”), which are united by the conceptual closeness in reproduction of the revolutionary movement. The plot of each of these works is based on the image of one or several episodes of the revolution and the reality that it generates. In all three works factual and essay-artistic material is used; the authors prefer fragmentation that does not presuppose integrity. The mosaic of texts is explained, firstly, by the image of a revolution in a movement that is constantly shrinking; and secondly, by ambiguous perception of events.

The social-psychological mechanisms of creating a spontaneous mass flow in the revolution are explored. The tension that grows in the process of “emotional swirling” and the ongoing “circular reaction” leads to violent actions. Emotional tension forces the mass to move. As a result, there is not just a tendency, but a deep emotional need for joint immediate actions. Sharply reducing the critical view of what is happening leads to an increase in the emotion of the twist and the search for events, the ability to perceive reality rationally is lost. In this situation, a person aspires to join “all” in a general revolutionary impulse.

Such a movement is usually indicated by the rhythm of the march, spontaneous, unbroken mass flow, echoes of shots, screams and bloody clashes. It is proven that revolutionary movement is interpreted as an exalted impulse, and a devastating rebellion.

Keywords: *revolution; spontaneous movement; emotional tension; mass; rhythm.*

РИТМ РЕВОЛЮЦИОННОГО ДВИЖЕНИЯ В РОМАНАХ О РЕВОЛЮЦИИ (М. АСУЭЛА «ТЕ, КТО ВНИЗУ», И. БАБЕЛЬ «КОНАРМИЯ», А. СЕРАФИМОВИЧ «ЖЕЛЕЗНЫЙ ПОТОК»)

Юлия Садовская

В статье осуществлено сопоставление литературных произведений М. Асуэлы «Те, кто внизу», И. Бабеля «Конармия», А. Серафимовича «Железный поток», которые объединяет концептуальная схожесть в воспроизведении революционного движения. Исследуются социально-психологические механизмы создания стихийного массового потока в революции. Внимание уделяется «циркулярной реакции», приводящей к ситуационному стиранию индивидуальных различий и преобразованию личностей в массу.

Модель поведения человека в революционном движении можно интерпретировать как рациональную реакцию на иррациональные обстоятельства: негативные структурные изменения в обществе создают основу для революционных настроений, воспринимающихся как ответ на социальные потрясения. Практическим проявлением такого состояния является стихийное массовое поведение.

Стихия заразна, поэтому влияние массового сознания позволяет безнаказанно демонстрировать особый эмоциональный подъем. В процессе «эмоционального кружения» напряжение растет, что и приводит к насильственным действиям. Такое движение обычно обозначается ритмом марша, стихийным, неудержимым массовым потоком, отголосками выстрелов, криков и кровавыми схватками. Писатели подчеркивают грандиозные масштабы этого явления, его непреодолимую силу.

Сюжет каждого из исследуемых произведений основан на изображении одного или нескольких эпизодов революции и порожденного ею движения, которое прочитывается амбивалентно: и как возвышенный порыв, и как разрушительный бунт.

В романах о революции активно используется фактографический и очерково-художественный материал; авторы предпочитают фрагментацию, которая не предусматривает целостности текста по сюжетным, стилевым и другим параметрам. Такая мозаичность объясняется изображением революции в движении.

Изображение действительности в выше упомянутых художественных произведениях доказывает: попав под влияние революционных идей, которые представляют собой скорее «умственный настрой», чем ясную и логичную теорию, массы вдохновляются на восстание и протесты в форме стихийного и разрушительного порыва.

Ключевые слова: *революция; стихийное движение; эмоциональное напряжение; масса; ритм.*